

Лісістрата

Арістофан

Арістофан

Лісістрата

Переклад Бориса Тена

ДІЙОВІ ОСОБИ

Лісістрата, Калоніка, Мірріна — афінянки.

Лампіто, спартанка.

Хор стариків.

Стрімодор, Дракет, Філург — їх провідці.

Хор жінок.

Стратілліда, їх провідця.

Афінський радник.

Кілька жінок.

Кінесій, чоловік Мірріни.

Слуга і дитина Кінесія.

Спартанський вісник.

Спартанські й афінські посли.

Скіфи, вартові.

Афіняни.

Дія відбувається перед афінським Акрополем
у дні Пелопоннеської війни.

ПРОЛОГ

Сцена являє собою афінський Акрополь.

На площадку перед ним виходить Лісістрата.

Лісістрата

Коли на Коліаду й Вакханалії

А чи на свято Пана їх покликати, —

Не розминутися тоді з тимпанами.

А нині жінки ще немає жодної,

Окрім сусідки, що надходить першою.

Входить Калоніка, стара афінянка.

Вітаю Калоніку!

Калоніка

Й Лісістрату теж.

Що трапилось? Чого ти, дочко, хмуришся?

Тобі не личить брови гнути луками.

Лісістрата

Що ж, Калоніко, як палаю серцем я,

10 Жіночим нашим горем все печалюся, —

Вважають-бо занадто нас лукавими

Чоловіки.

Калоніка

Так, далебі, і є воно. [313]

Лісістрата

Коли ж сюди зібратись їм наказано,

Щоб про важливі справи нам порадитись,

То сплять і не приходять.

Калоніка

Прийдуть, подруго!

Адже нелегко з дому жінці вибратись.

Одна — ще чоловіком заклопотана,

Гукає та рабиню, та — з дитиною

Не впоралась, а та — з пранням чи сніданням.

Лісістрата

20 Але ж і інші, важливіші є у них

Турботи.

Калоніка

Що ж це, Лісістрато, любонько?

Для чого нині нас, жінок, скликаєш ти?

Яка там справа?

Лісістрата

Та велика.

Калоніка

Й груба теж?

Лісістрата

Зевс свідок, груба!

Калоніка

Як же не зібратись нам!

Лісістрата

Не в тому річ. А то б швиденько збіглися!

Та незвичайну справу я замислила,

Без сну всі ночі я над нею думала.

Калоніка

І річ тонку напевне ти надумала?

Лісістрата

Таку тонку, що для Еллади цілої
30 Єдиний порятунок у жінках лише. [314]
Калоніка
В жінках? Не так багато вже й бракує нам!
Лісістрата
Від нас залежить доля міста нашого,
А ні — пропасти всім пелопоннесянам!
Калоніка
Оце найкраще, далебі! Пропати всім!
Лісістрата
І беотійці мають всі загинути.
Калоніка
Не зразу всі, — облиш хоча б угрів для нас!
Лісістрата
Щодо афінян, то не говоритиму
Про них нічого — й так все зрозумієш ти.
Коли усе жіноцтво об'єднається, —
40 Всі беотіянки, пелопоннесянки
І ми, — Елладу разом ми врятуємо.
Калоніка
Що ж можемо ми, жінки, зробити розумного
І славного, ми, чепурненько прибрані,
У жовтожарих платтях, нарум'янені,
В хітонах кіммерійських і сандаліях?
Лісістрата
Від них-то порятунку сподіваюсь я —
Від черевичків, хусточок шафранових,
Духів, рум'ян і платтячка прозорого.
Калоніка
Та як же це?
Лісістрата
А так, що із мужів ніхто
50 Не візьме списа вже один на одного.
Калоніка
Шафраном плаття, далебі, я викрашу. [315]
Лісістрата
Мечів не візьмуть...
Калоніка
В кіммерійський стрій вдягнуся
Лісістрата
Ані клинків.

Калоніка

Куплю собі сандалії!

Лісістрата

Хіба ж не слід було жінкам посходитись?

Калоніка

Та ні, клянуся Зевсом, прилетить їм слід!

Лісістрата

Побачиш, чи поквапляться афінянки, —

Що б не робили, завжди опізняються.

Але й з жінок Примор'я не прийшов ніхто

Та й з саламініянок.

Калоніка

Ці на човнах своїх,

60 Мабуть, аж до світанку забарилися.

Лісістрата

І ті, кого найбільше сподівалась я

Тут першими побачити, — ахарнянки

Теж не прийшли.

Калоніка

Дружина Феогенова,

Мабуть, ворожить, чи годиться йти сюди.

Але поглянь-но, вже надходять деякі.

А он ще й інші сунуть. Гей, сюди! Сюди!

А звідки ж ці?

Лісістрата

З околиці Полинної. [316]

Калоніка

Мені здається, сам полин іде сюди.

Звідусіль надходять жінки, серед них і Мірріна.

Мірріна

Прийшли ми, Лісістрато, не останніми?

70 Мовчиш ти? Не говориш?

Лісістрата

Не хвалю тебе!

Важлива справа, а приходиш пізно ти.

Мірріна

Я пояс ледве відшукала поночі.

Ну, говори, що треба, вже ж посходились.

Лісістрата

Ні, далебі, ще почекаймо трошечки, —

Хай беотійки та пелопоннесянки

Підійдуть.

Мірріна

Так, це справедливо говориш ти.

Та он, поглянь, і Лампіто іде сюди.

Входить Лампіто та інші жінки.

Лісістрата

Спартанку милу, Лампіто, вітаю я!

А як ти гарно виглядаєш, любонько!

80 Лицем рум'яна й тілом пишна стала ти!

Та ти й бика задушиш!

Лампіто

Чом би й ні, бігме!

Я ж не дарма стрибаю і змагаюся.

Лісістрата

А груди в тебе — краса, багатий скарб!

Лампіто

Ти що ж мене, як жертву жрець, обмацуєш?

Лісістрата

З якого краю та он, молодесенька? [317]

Лампіто

Вона як представниця із Беотії

Прийшла до вас.

Лісістрата

В час добрий, беотіянко!

Чудове лоно в тебе!

Калоніка

І гарнесенько,

Клянуся Зевсом, весь бур'ян прополото.

(Обмацує її).

Лісістрата

90 А це дівчатко?

Лампіто

О, бігме, корінфянка —

Така гарненька!

Калоніка

Непогана, свідок Зевс,

Куди не глянь, — однаково гарнесенька.

(Повертає її).

Лампіто

Хто ж цю юрбу жіночу покликав сюди

З усіх країн?

Лісістрата

Це я.

Лампіто

З якого ж приводу?

Чого ти хочеш?

Мірріна

Поясни, у чому річ!

Калоніка

Скажи нам, що у тебе є важливого?

Лісістрата

Усе скажу я зараз, та раніш у вас

Спитаю дещо. [318]

Мірріна

Все, що забажаєш ти.

Лісістрата

Чи за батьками діток ви не скучили?

іоо За тими, що в поході? Добре знаю я —

Без чоловіка кожна залишилася.

Мірріна

Та от у Фракії уже п'ять місяців

Євкрата стереже мій бідолашний муж!

Калоніка

А мій — вже вісім місяців у Пілосі!

Лампіто

А мій — з свого загону тільки вирветься,

І знов — за щит свій, гей би й не було його!

Лісістрата

Коханці й ті, мов іскри з димом, зникли всі.

Відколи нас мілетці підло зрадили,

Не бачила ні разу й восьмипальця я,

110 Що шкіряною був нам допомогою.

Чи схочете, якщо я спосіб винайду

Війну скінчити?

Мірріна

Поклянусь богинями, —

Як треба, то готова хоч би й зараз я

Свої вбрання продать і геть пропити їх!

Калоніка

Авжеж, а як потрібно, то нехай мене

Розріжуть навпіл зараз, наче камбалу.

Лампіто

А я б і на Тайгетські кручі вилізла,
Щоб тільки мир хоч там могла я видіти!
Лісістрата
Ну, то скажу я, думки не ховатиму.
Отож, жінки, якщо примусить хочемо [319]
До миру ми чоловіків, то треба нам
Утриматись...
Калоніка
Від чого?
Лісістрата
А чи зробите ж?
Мірріна
Все зробим, хоч би й вмерти довелося нам.
Лісістрата
Отож нам слід від любощів утриматись.
Чого ж це ви сахнулись? Ще й похнюпились?
Стулили губки й чолами хитаєте?
Аж мінитесь в обличчі? Ще й заплачете?
То згодні чи не згодні? Не вагайтеся!
Мірріна
Ні, я не згодна! Хай і далі йде війна!
Калоніка
130 І я, клянусь, не згодна! Хай іде війна!
Лісістрата
Ти он як? Ах ти, камбало! А щойно ти
Себе давала надвоє розрізати.
Калоніка
Порадь щось інше. І в огонь я з радістю,
Як треба, вскочу. Все, що схочеш, крім цього!
Та це ж найгірше, Лісістрато, любонько!
Лісістрата
(до Мірріни)
А ти що скажеш?
Мірріна
Теж волію вогнище.
Лісістрата
О, повний похоті жіночий роде наш!
Про нас недарма сказано в трагедії:
Не більше ми, як Посейдон з човном його. [320]
(До Лампіто).
140 А ти, спартанко мила, як би ти одна

Була зі мною, — ми б урятували все.

Погодсья ж ти хоч!

Лампіто

Далебі, нелегко нам,

Жінкам, самим на ложах залишатися.

Та хай вже так! І мир також потрібний нам!

Лісістрата

О люба! Лиш одна з усіх ти жінчина!

Калоніка

Якщо ж утримаємось ми, як кажеш ти

(О, хай не буде так!), — невже настане мир

Від цього?

Лісістрата

Так, клянуся вам богинями!

Якщо, натершись пахощами прямими,

150 Ми у тоненьких сорочках сидітимем

Півголі дома, виполовши дельту всю, —

Розпаленим мужчинам ласк захочеться,

А ми утримаємось, не дамося їм, —

То знаю добре — швидко дійдуть згоди всі.

Лампіто

І Менелай, на голі перса глянувши

Елени-кралі, мабуть, меч свій виронив.

Калоніка

А що, дурненька, як мужчини кинуть нас?

Лісістрата

Як Ферекрат сказав: бий пса побитого!

Калоніка

Усе це пустослів'я та базікання!

160 А що, як схоплять і до спальні силою

Тягтимуть?

Лісістрата

За одвірок ухопись міцніш. [321]

Калоніка

А як почнуть ще й бити?

Лісістрата

Проти волі дай.

Яка утіха в тім, що взято силою?

А досадить всіляко можна! Певна будь —

Відчепляться! Як жінці не захочеться,

Не буде насолоди й чоловікові.

Калоніка

Якщо ви ухвалили це, то згодні й ми.

Лампіто

Своїх ми чоловіків, може, й змусимо

До миру щиросердого і чесного,

170 Але ж, про це дізнавшись, афіняни

На нас підступно не учинять нападу?

Лісістрата

Тоді самі про себе ми подбаємо.

Лампіто

Допоки є трієри в нас і золото

В Акрополі, — не будь Елладі мирною.

Лісістрата

І це також давно вже передбачено.

Сьогодні ж і Акрополь ми захопимо.

Я доручила найстарішим жінщинам

В той час, як ми тут з вами домовляємось,

В храм увійти немов з курінням жертвовним.

Лампіто

180 Як там, то, річ видима, буде все гаразд.

Лісістрата

Чому ж того, на чому ми погодились,

Нам не скріпити клятвою нерушною?

Лампіто

То говори присягу, й ми повторимо. [322]

Лісістрата

Гаразд.

(До служниці).

Чого ти задивилась, скіф'янку?

Цей щит зворотним боком догори постав

І гострий ніж подай.

Калоніка

Якою клятвою

Ти клястись хочеш, Лісістрато?

Лісістрата

Клястись як?

Щитом своїм, як клявся ще Есхіл колись,

Ягнят коловши.

Калоніка

Ні, не бойовим щитом

190 Нам треба, Лісістрато, присягати за мир!

Лісістрата

То чим же нам поклястись?

Мірріна

От би білого

Коня впіймати й вирізати нутрощі!

Лісістрата

Де ж білий кінь?

Калоніка

То що ж би нам надумати?

Лісістрата

Клянуся Зевсом, добре я пораджу вас:

Великий чорний келих ставте вгору дном

Та міх вина заколемо фасоського

І поклянемося випить без води увесь!

Лампіто

Оце так клятва! Що й казати, схвалюю!

Лісістрата

Ну, то несіть же з дому міх і келих! [323]

(Приносить великий ківш і глиняний посуд з вином).

Калоніка

200 Оце так посуд, жіночки-голубоньки!

Його у руки взяти — й то приємно вже!

Лісістрата

Сюди його поставте й кабана кладіть!

Владичице Піфо, хай буде жертва ця,

Ця чаша дружби для жінок сприятлива!

(Наливає вино в келих).

Калоніка

На колір — справжня кров, — приємно лить її!

Лампіто

Приємно й пахне, от клянусь вам Кастором!

Лісістрата

То хай же перша присягну я, жіночки!

Калоніка

Ні, свідок Афродіта! Кинем жереб ми!

Лісістрата

Усі ківша торкніться! Лампіто, стань тут!

210 Хто-небудь з вас за мною хай повторює,

А ви усі цю клятву теж підтверджуйте.

"Клянусь — ні чоловіку, ні коханцеві..."

Калоніка

"Клянусь — ні чоловіку, ні коханцеві..."

Лісістрата

"Бажань не вдовольняти..." Говори ж бо, ну!

Калоніка

"Бажань не вдовольняти..." Леле-лелечко!

Коліна, Лісістрато, угинаються!

Лісістрата

"Як дівчина безвинна, в домі житиму..."

Калоніка

"Як дівчина безвинна, в домі житиму..." [324]

Лісістрата

"В шафрановому платті, нарум'янена..."

Калоніка

220 "В шафрановому платті, нарум'янена..."

Лісістрата

"Щоб чоловік мій розпалився пристрастю..."

Калоніка

"Щоб чоловік мій розпалився пристрастю..."

Лісістрата

"Та добровільно мужеві не дамся я..."

Калоніка

"Та добровільно мужеві не дамся я..."

Лісістрата

"А як примусив би мене він силою..."

Калоніка

"А як примусив би мене він силою..."

Лісістрата

"Не ворухнусь і дамся тільки знехотя..."

Калоніка

"Не ворухнусь і дамся тільки знехотя..."

Лісістрата

"До стелі перських туфель не закину я..."

Калоніка

230 "До стелі перських туфель не закину я..."

Лісістрата

"І під скребло не стану я левицею..."

Калоніка

"І під скребло не стану я левицею..."

Лісістрата

"Дотримуючи клятви, п'ю до краплі все..." [325]

Калоніка

"Дотримуючи клятви, п'ю до краплі все..."

Лісістрата

"А зраджу — хай водою келих сповниться!"

Калоніка

"А зраджу — хай водою келих сповниться!"

Лісістрата

Всі поклялись зі мною?

Мірріна

Бачить бог — усі!

Лісістрата

Ось я приношу жертву.

(П'є).

Калоніка

Уділи й мені,

Щоб ми були й надалі щирі подруги.

П'ють з ковша всі по черзі. За стіною галас.

Лампіто

240 Що там за галас?

Лісістрата

Чи не говорила ж я!

Жінки заволоділи вже Акрополем

Богині. Швидше, Лампіто, до себе йди

І з вашими жінками все, як слід, владнай.

А тих, що тут, покинь нам у заложниці,

Ми ж увійдемо разом до Акрополя

І браму засувами загородимо.

Калоніка

Гадаєш, проти нас не позбігаються

Мужчини?

Лісістрата

А мені до того байдуже!

Ні сила, ні погрози їх, ні полум'я — [326]

250 Ніщо в Акрополь брами не відчинить їм,

Аж поки так не зроблять, як ми скажемо.

Калоніка

Ніщо, Кіпріда — свідок! А як ні, хай звуть

Гидкими нас і до борні нездатними!

Всі жінки прямують за Лісістратою до Акрополя,

крім Лампіто, яка йде в інший бік.

ПАРОД

Двома групами входять дванадцять старих афінян

з оберемками дров за плечима, в руках у них жаровні
з палаючим вугіллям.

Стрімодор, провідця хору
стариків

Веди, Дракете, кроком всіх! Хай умлівають плечі,
Важкі гілляки несучи зеленої маслини.

Перша половина хору
стариків

ОДА І

Багато дивних є речей

В цім житті великім!

Хто сподівався, Стрімодор,

Отаке почути?

260 Жінки, що на свою біду

В домівках викохали ми,

Священну захопили статую,

Й, заволодівши всім Акрополем,

Позамикали брами

На засуви й запори.

Дракет, провідця першої

половини хору

То швидше на Акрополь, в бій!

Філургу, поспішаймо!

Гілля палаючим кінцем оточимо навколо

Всіх, що злочинну справу цю задумали й вчинили.

70 Одним ударом всіх поб'єм, Лікона жінку —
першу. [327]

Друга половина хору

стариків

АНТОДА І

Клянусь Деетрою, не дам

Глузувати з мене.

Бо й Клеомен, що перший став

Місто зневажати,

Пішов з ганьбою відділя,

Тамуючи лаконський гнів

І залишивши зброю всю мені,

В плащі подертому пішов ні з чим,

Брудний, небритий, спраглий,

280 Невмиваний шість років.

Філуург, провідця другої

половини хору
Отак я подолав цього бентежливого мужа.
При брамі по сімнадцять в ряд щити його стояли.
А цей ненавидний богам, проклятий Евріпідом,
Занадто вже зухвалий рід — невже не подолаю?
Стоїть же й досі мій трофей
над всім Чотириграддям,
(Зупиняється перед пагорком, що веде до Акрополя).
Друга половина хору
стариків

ОДА II

От і скінчив свою я путь —
Залишається зійти
На пагорок стрімчастий, до Акрополя.
Та як дотягнемо вантаж
290 Ми без в'ючного осла?
Від важкої деревини спина вже давно болить.
Нумо, треба поспішать
Та вогонь свій роздувать,
Щоб перед кінцем дороги він і зовсім не погас.
Ху-хуі

Ну, і диму ж, у-у-у!
Роздувають вогонь. [328]

Друга половина хору
стариків

АНТОДА II

Геракле владний, ну і дим!
Так із горщика і б'є!
зоо Так очі й виїдає, мов скажений пес,
Та що ж, лемнійський це вогонь, —
От і вигадка уся!
Ні, ніщо очей гноїстих ще не роз'їдало так!
Поспішим до міста ми,
Щоб богині допомогти.
Вже як не тепер, Лахете, то коли ж їй помагати?
Ху-ху! Ну і диму ж, у-у-у!
Провідця хору стариків
(підбігає до брами)
От і прокинувся вогонь, по волі Зевса дише.
Отож насамперед складім під брамою ці дрова,
310 Лозу над жаром у горшку, мов смолоскип, розпалім,

Завихрим полум'я й гуртом всі
киньмося на приступ.
Якщо й по тому засувів жінки не познімають,
То браму ми підпалимо і димом їх задушим.
Ну, то складаймо свій вантаж.
А диму скільки, леле!
Чи не гукнуть на поміч нам
самоських полководців?
Нарешті на хребет мені давити перестало.
Твоя вже справа, горщику, жарини розбудити,
Щоб смолоскип палаючий я перший міг підняти.
Прийди ж, Звитяго-владарко! Хай на жіноче кодро,
320 На їх зухвалий заколот ми свій трофей поставим.
(Запалює смолоскип).
Вбігає хор жінок з глеками на плечах.
Стратіллїда, провідця хору
жінок
Гляньте, жінки!
Бачите — дим, кіпоть і чад
Хмарами б'є.
Он і вогонь вже спалахнув.
Швидше сюди! Поміч подать
Всі поспішім! [329]
Перша половина хору жінок
ОДА Ш
Летом лети, Ніко, сюди!
Палять вогнем подруг моїх,
Каліку дим, Критілли жар
330 Обіймає.
Смертю грозить лютий закон,
Згубна злоба злих стариків.
Пізно, боюсь, ми біжимо,
Встигнуть би допомогти їм.
Вдосвіта я
До джерела
З глеком ішла по воду.
Біля криниць — гомін і гам,
Регіт і крик,
340 Глеків дзвонистий дзенькіт,
Тиск, метушня, сміх, стусани,
Лайка і виск гнаних служниць.

З глеком важким швидко біжу
Подругам я поміч подать —
Тим, що в огні й чорнім диму,
Воду несу я в глеку.

Друга половина хору жінок

АНТОДА III

Бачила я — в місто бредуть
Дряхлі, глухі, злі старики, —
Дровця, мов скарб, несуть ледь-ледь
350 В оберемках, —

Начебто їм баню топить.

Лайка, грізьба бризкає з уст:
"Спалим вогнем підлих жінок,
Жаром палким підсмажмо".

Зглянься на нас,

Славо богинь, —

Женщин не дай палити!

Хай од війни світ захистять —

Місто й людей

360 Дай врятувать з безумства.

Тим вони в храм твій увійшли,

Мідь твоїх кіс — міста оплот;

Тим я й зову в поміч тебе,

З рік і озер славну Тріто, — [330]

Щойно палить стануть мужі,

Воду носи із нами.

Стратілліда

(підбігає до брами)

Облиште, гей! Якого тут вам лиха, лиходії?

Ні, це не діло для мужів поважних і побожних!

Хор стариків

Ну, халепи такої ми ніяк не сподівались!

з?" На поміч до обложених біжить жіноча згряя.

Хор жінок

Злякались, боягузи? Що, занадто нас багато?

Та ополчень жіночих це лиш тисячна частина.

Хор стариків

О Федрію! Невже ми їм тут лаятись дозволим?

Невже їм рота не заткнем і не поб'єм киями?

Піднімають палиці.

Хор жінок

Поставмо, подруги, і ми всі глечики на землю,
Щоб нам не заважали в рух свої пустити руки.
Ставлять глеки на землю.

Хор стариків

От з них би кожній, далебі, дать в зуби два-три рази,
Як дав Бупалу Пппонакт, то швидко всі б замовкли.

Хор жінок

А спробуй, вдар! От я стою перед тобою! Тільки
380 Не вчепиться і сука так, як я, тобі у стегна.

Хор стариків

Мовчи, а то як стусону, то виб'ю з тебе й старість.

Хор жінок

Ану, хоч пальцем ти посмій торкнутись Стратілліді.

Хор стариків

Я оперіщу кулаком, то чим даси ти здачі?

Хор жінок

Повириваю печінки, ще й вигризу легені. [331]

Зчиняється бійка. Стариків б'ють.

Хор стариків

Ні, бачу, справді, Евріпід — з поетів наймудріший:

Чи є що безсоромніше за тих жінок на світі?

Хор жінок

Ану, линім, Родіппо, їм водички з глеків наших!

Хор стариків

Чи не боїшся ти богів, чого біжиш з водою?

Хор жінок

А ти ж чого розвів огонь? Себе палити маєш?

Хор стариків

390 А я на цьому вогнищі твоїх підсмажу подруг.

Хор жінок

А я вогонь цей загашу водичкою своєю.

Хор стариків

Мені вогонь загасиш ти?

Хор жінок

Та це покаже справа.

Хор стариків

Оцей ти бачиш смолоскип? От припечу тебе я.

Хор жінок

Шукай-но мила! Зараз я тобі влаштую ванну!

Хор стариків

Ах ти, гниличко! Ванну, ти?

Хор жінок
Авжеж, весільну ванну.
Хор стариків
Яке зухвальство, чуєте?
Хор жінок
Була я завжди вільна. [332]
Хор стариків
Я вас від крику відучу.
Хор жінок
Ні, нас тобі не вчити.
Хор стариків
А підпаліть-но коси їй!
Старики кидаються на них з факелами.
Хор жінок
Нам Ахелой допоможе!
Жінки обливають стариків водою.
Хор стариків
Ой, лишенько!
Хор жінок
Що, тепло вам?
Хор стариків
400 Та де там!
Годі!
Перестань!
Хор жінок
Поллю тебе — й розквітнеш ти.
Хор стариків
Змок до рубця я, весь тремчу.
Хор жінок
Але ж у тебе є вогонь, —
Ну, й грійся біля нього!
Танець жінок і чоловіків під бубни й тимпани.
ЕПІСОДІЙ ПЕРШИЙ
Афінськмй радник, хор стариків і вартові.
Радник
Чи прийде край розбещенню жіночому,
Гучним тимпанам, оргіям Сабазія, [333]
Адонісіям у жінок на поверсі?
410 Хіба не чув недавно сам у раді я:
Тут Демострат говорить, чи не час пливти
В Сицилію, а там жінки, танцюючи,

Кричать: "Ай-ай, Адоніс!" Пропонує він
З Закінфа збройних набирати воїнів,
Жінки ж сп'яну галасують з поверхів:
"Ой-ой, Адоніс!" Так перемогли вони
Жовч Холозіга, всім богам немилого.
Оце ж вам невгамовна їх розбещеність!
Провідця стариків
А що сказав би ти, якби їх вдачу знав?
420 І лаяли вони нас, і водою з глечиків
Нас обливали, — ось одежу мокру ми,
Немовби пелюшки дитячі, трусимо.
Радник
Клянуся Посейдоном — так і треба нам!
Самі ж бо ми жінкам допомагаємо
Сваволити, розпусти їх самі вчимо,
А потім ще з їх витівок дивуємось.
От інший до золотаря звертається:
"В дружини, вчора ввечері за танцями,
В намисті, золотарю, що ти лагодив,
430 Шпиньок маленький вискочив із застіжки.
А я на Саламін повинен їхати.
Як буде час, зайти до неї ввечері
І той шпиньок їй постарайся вставити".
А інший до чоботаря звертається,
До парубка з природдям недитинячим:
"В моєї жінки, чоботарю, тисне щось
В підйомі і мізинчика їй ніжного
Намуляло. Отож зайти опівдні ти
І розтягни їй трохи, щоб вільніш було".
440 Оце й доводить до таких-от наслідків:
Ось я, ваш радник, я сьогодні йду сюди
Подбати про платню для корабельників,
А тут жінки позачиняли брами всі.
Та справи це не спинить. Дайте лом сюди!
Ох і навчу ж їх я зарозумілості!
(До вартового).
Ти що ж роззявив рота, бевзню, й дивишся?
Оце ти й знаєш тільки, що шинків глядиш? [334]
А підкладіть-но ломик там під брамою
Й підважте звідти разом, я ж ізвідси вам
450 ДОПОМОЖУ-

Ламають браму.

Лісістрата

Даремно ви стараєтесь!

Ось я й сама виходжу. То навіщо ж лом?

Не лома треба тут, а думки й розуму.

Радник

Ну й справді ж ти мерзотниця! Гей, лучник де?

Схопити і зв'язати ззаду руки їй!

Лісістрата

Клянуся Артеміді: рукою-но

Торкни — й заплачеш, хоч і урядовець ти!

Зчиняється бійка. Вартові відступають.

Радник

(до вартового)

А ти й злякався? За поперек хапай її!

А з ним і ти! Удвох її здолаєте!

Виступає Калоніка.

Калоніка

Клянусь Пандросою — лиш пальцем ти її

460 Торкнеш — і весь облитий утікатиш!

Знову бійка. Вартові відступають.

Радник

От, ще й облитий! Де ж це другий лучник дівсь?

В'яжи раніш оту, що розбалакалась!

Лісістрата

Фосфорою клянуся: лиш мізинчиком

її зачепиш — і попросиш вмитися!

Радник

А ще чого? Де ж лучник той? Тягни її!

Я вас вгамую, не втекти від мене вам!

Штовханина. [335]

Калоніка

Клянуся Таврополою — торкнеш її,

То я тобі всі патли повисмикую.

Та ж гра.

Радник

От знов нещастя! Лучник вже й останній зник!

470 Та ми перед жінками не поступимось.

Шикуймось в лави, скіфи, й сміло киньмося

На приступ.

Лісістрата

Знайте ж ви, клянусь богинями,
Жінок у нас в засаді аж чотири є
Загони, з ніг до голови озброєних.
Радник
Скрутіть же, скіфи, руки їм за спинами!
Лісістрата
Сюди, відважні бойові союзниці!
Бублейниці, городниці, перекупки!
Пирожниці, корчмарки і лоточниці!
Тягніть, товчіть їх, всі гуртом їх смикайте.
480 Без сорому їх лайте, рвіть і дряпайте!
З Акрополя вибігають жінки. Бійка. Вартові відступають.

Лісістрата
Спиніться, годі, з трупів не знущайтеся!
Радник
Яке нещастя! Профана баталія!

Лісістрата
А що ж гадав ти? Сподівався стрінути
Рабинь покірних? Чи не знав, що лютою
Буває й жінка?

Радник
Аполлоном свідчуся —
Буває, особливо ж як під чаркою.
Провідця стариків
Багато зайвих тратиш слів, наш раднику поважний!
Навіщо з цими звірами вступати у розмови? [336]

Хіба забув, як нам вони купелю влаштували,
490 Як раптом викупали нас в одежі і без мила?

Провідця жінок
Отож не слід, мій голубе, вам руки простягати
На ближніх! А зачепиш — сам красуйся синяками.
Волю я скромнесенько, як дівчина, сидіти, —
Нікого не покривджу я, не ворухну й билини,
Хай не чіпають лиш мене і, як осу, не дражнять.

АГОН

Хор стариків
ОДА
Батьку Зевс! Як здолать
Зграю цих злих потвор?
Як нам цей стерпіть глум?
Дай в біді поміч нам!

500 Для якої мети
Захопили вони цей Кранаїв уділ —
В кам'янім лоні скель
Недоступну, нерушну твердинь
І святий діви храм?
Танці.
Провідця стариків
Тож допитуй про все, та не слухайся їх
і дізнайся про всі їх безчинства.
Адже соромно буде таку нам тепер
залишити без розсліду справу.

ЕПІРРЕМА

Радник
Хочу й сам я, от Зевсом клянусь, про одно
щонайперше у них допитатись —
Нащо місто вони захопили святе
і на засуви там зачинились?

Лісістрата
А для того, щоб золото ваше здобуть
і щоб ви воювать перестали. [337]

Радник
510 То гадаєш, воюєм за золото ми?

Лісістрата
Так, все лихо заховане в ньому.
Лиш для того, щоб міг наживатись Пісандр
і всі інші, що владу тримають,
Колотнечу весь час учиняють вони...
Задля цього нехай метушаться,
Скільки схочеться їм, тільки золота вже
їм ніколи того не вернути.

Радник
Що ж робити ви будете?

Лісістрата
От запитав!
Ми скарбами почнем керувати.

Радник
Керувати скарбами державними — ви?

Лісістрата
Що ж ти дивного в цьому вбачаєш?
А хіба дотепер не уміли жінки
вашим хатнім добром керувати?

Радник

Ні, це зовсім не те.

Лісістрата

А чому ж це не те?

Радник

Для війни нам потрібні ці кошти.

Лісістрата

В тім-то й річ, що нам зовсім не треба війни.

Радник

А інакше нам як захищатись?

Лісістрата

Ми самі захищати вас будемо. [338]

Радник

Ви?

Лісістрата

Ми, звичайно.

Радник

Оце так нещастя!

Лісістрата

520 Хоч-не-хоч, а врятуєшся й ти!

Радник

Ой, страшне ти говориш!

Лісістрата

Не гнівайся марно.

Все одно те, що треба, ми зробим!

Радник

Клянусь вам Деметрою — вийде лиш
кривда!

Лісістрата

Ні, рятунок лише.

Радник

Ми не просим його.

Лісістрата

От тому він ще більш вам потрібний.

Радник

І чого це усі про війну і про мир
почали ви тепер турбуватись?

Лісістрата

Ми розкажемо.

Радник

Швидше кажи, щоб до сліз не дійшло.

Лісістрата

Ну, то слухай уважно.

Постарайся і волі рукам не давай. [339]

Радник

Ой, несила, — нелегко-бо, справді.

Від обурення й гніву утримати їх.

Кал о ніка

Стережись, а то вийде ще гірше.

Радник

(до Каноніки)

Ой, на себе, старизно, накаркаєш ти!

(До Лісістрати).

Ну, розкажуй же!

Лісістрата

Зараз почну я.

На початку війни нам сутужні часи
перетерпіти всім довелося.

Заважала нам скромність жіноча тоді
у діла чоловічі встрявати.

530 Навіть ремствувать нам не дозволили ви,
хоч не все нам було до вподоби.

Тільки згодом достоту збагнули ми вас,
адже часто, клопочучись дома,

Нам чувати доводилось, як негаразд
вирішали ви справи великі.

І, глибоко у серці ховаючи сум,
мовби з усміхом, вас ми питали:

"До якої ж угоди про мир ви дійшли,
що в ухвалях своїх записали

Ви на зборах сьогодні?" — "Навіщо вам це?" —
огризнуться до тебе мужчини:

"Знай своєї, мовчи". Ми й мовчали весь час.

Калоніка

Ну, а я не мовчала б ніколи.

Радник

Не мовчала б, то охала й вила б.

Лісістрата

А я — в себе дома, я мовчки сиділа.

Та щодалі про гірші доводилось нам
дізнаватися ваші учинки. [340]

І хотіли ми вас розпитати, чому

нерозсудливо так ви вчинили.

540 Та, лиш звисока глянувши, кожен гукав:

"Чи пильнуєш ти пряжі своєї?

Бо гляди, не боліла б тобі голова!

А війна — чоловіча турбота!"

Радник

Справедливо це сказано, Зевсом клянусь!

Лісістрата

Справедливо це? Ах ти, нещасний!

То пораду й тоді ми не годні вам дати,

коли радитесь ви по-дурному?

Та коли на усіх уже людних шляхах

ми почули одверті розмови:

"Вже немає ніде у країні мужчин,

свідок Зевс, не лишилось нікого!"

Лиш тоді ми, всієї країни жінки,

поклались рятувати Елладу —

І жіночий на те ми з'єднали союз.

Та й чого ще було нам чекати?

І тепер, якщо наших корисних порад

ви натомість послухати згодні

І так само мовчати, як ми перед цим,

то ми вам подамо допомогу.

Радник

550 Допомогу? Ви — нам? О, жахливі які

і нестерпні розмови!

Лісістрата

Замовкни!

Радник

Будь ти проклята! Перед тобою б я змовк,

перед поганню з цим покривалом

На дурній голові? О, ніколи в житті!

Лісістрата

Якщо це лиш тобі на заваді,

То візьми вже собі покривало моє

Та навколо чола чепурненько обвинь

І нарешті мовчи! [341]

Калоніка

А до того ще й плетений кошик візьми,

Підтягни поясок і куделю чеши

Та насіння лузай.

А війна — то жіноча турбота!
Обвиває радника покривалом.
Провідця жіночого хору
560 Покиньмо, любі сестроньки, свої дзбанки і глеки,
Щоб участь з подругами взять у захватному танці.

АНТОДА

Хор жінок
В пісні я не спинюсь
І в танку не втомлюсь,
Для колін це не труд,
Лиш палає вся груди.
Я готова на все
Задля любих моїх. Задля тих, в кому є
І чеснота, й краса,
І відвага, й снага, й до вітчизни любові
570 І розумні думки.

Починають танцювати.

Провідця жінок

О мужніша з усіх прехоробрих жінок,
з язиком, що жалить кропивок^
Всю відвагу й завзяття нещадне збери
і за вітром пускайся попутним]

АНТЕПІРРЕМА

Лісістрата

А як знову солодкоречистий Ерот
і народжена морем КіпрідЯ!
Нам у груди жагу невимовну вдихнуть,
і жаданням наповнять нам лоно"
І потужність мужам подарують пружну,
і розпалять їх сласним поривом, —*
От тоді, сподіваюсь, в Елладі назвуть
Лісімахами нас по заслугі-

Радник

За які ж бо діла! [342]

Лісістрата

А за те, що ми вас щонайперше відучим казитись
І на ринки вдиратись при зброї усіх.

Калоніка

Афродіта Пафійська нам свідок!

Лісістрата

От і зараз поглянь: по гончарних рядах,

між лотками старих зеленярок

580 Вже буянять озброєні чоловіки, наче ті корибанти шумливі.

Радник

Так і личить мужам — от вам Зевсом клянусь!

Лісістрата

Та це сміх, коли воїн при зброї

І з обличчям Горгони на круглім щиті —
скумбрію почина торгувати.

Калоніка

Свідок Зевс, кучерявого бачила я

на коні старшину військового,

Як він яйця в старої торговки купив

і у мідний шолом свій поклав їх,

А то списом недавно й щитом, мов Терей,

потрясаючи, дужий фракієць

Бідолашну інжирницю перелякав

і всі фіги поїв переспілі.

Радник

Ну, а як сподіваєтесь ви припинить

колотнечу у нашій країні

І заплутаних справ розв'язати вузли?

Лісістрата

Дуже просто.

Радник

А як, розкажи-но!

Лісістрата

Якщо пряжа вузлами зіб'ється у нас,

то, узявши її обережно, [343]

590 Порозплутуєм всі ми потроху вузли,

то відціль, то відтіть потягнувшу

І війну так же само розплутаєм ми,

як не будете нам заважати, —

Договір вкладамо, повноважних послів

і відціль, і відтіть ми пошлемо.

Радник

То як вовну чи пряжу гадаєте ви

і державні розв'язувать справи

За прядінням своїм? Нерозумні жінки! ~

Лісістрата

О, якби ж то були ви розумні,

То й державні діла ви провадили б так,
як ми пряжі пильнуємо й вовни.

Радник

Як же так? Розкажи.

Лісістрата

А насамперед так, як від шерсті овечої в чанах

Віджимаємо спершу весь бруд ми і піт,

слід і вам із державного міста

Повискрібувать нечисть брудну й реп'яхи

всі до одного повиривати;

Що в жмутки, в ковтяхи позбивалося, все

повичісувать дочиста гребенем,

600 Повитрушувать гнид із тепленьких посад

та гуртом їх під ніготь узяти,

А тоді вже усіх до одного коша

громадян позбирають добромисльних,

Поселенців захожих до них приєднать

і чужинців, до нас неворожих.

Хто в державну скарбницю не платить боргів,

їх до спілки також долучити.

І, закликавши в свідки богів, на міста,

що від наших будов розселились,

Подивитись — як смутно поникли вони,

наче вовни розкидані клапті,

Поодинці. їх треба нам всіх позбирають

і одну з них напярсти куделю.

Отоді, поєднавши докупи усіх,

згуртувавши усіх воедино, [344]

З них великий клубок намотаємо ми —

і хітон для народу зітчемо.

Радник

Це обурливо, справді — державні діла

ви хотіли б тіпати й мотати!

610 Ну, чого б то мішатися вам до війни?

Лісістрата

А ти сам, проклятущий, не знаєш?

Та вона в печінках нам подвійно сидить!

Ми у муках синів породили,

А ще тяжче у військо нам їх виряджать!

Радник

О, замовкни! Не згадуй про лихо!

Лісістрата

А до того ж тоді, коли юність цвіте,
коли радощів хочеш зазнати,
Через брань військову ми самотні спимо,
та не буду про нас говорити.

Я журюся недолею наших дівчат,
що й посивіють в спальнях дівочих.

Радник

А хіба ж і мужчини не сивіють теж?

Лісістрата

Бачить Зевс, це ніяк не те саме.
Хоч і сивий додому повернеться муж,
а дівча за дружину він візьме.
А жіночого віку — недовга пора,
і якщо не взяли її вчасно,
То ніхто не одружиться з нею пізніш,
і сидить вона й марно ворожить.

Радник

620 Та, звичайно, у кого ще сили міцні...

Лісістрата

Ще й оцей буде вчить! І коли ти помреш?
Вже могила готова — купуй лиш труну!
А медяника я приготую сама!
Ось пов'язку візьми похоронну. [345]

Калоніка

І від мене оце ось на саван візьми.

Лісістрата

І візьми ще від мене віночок оцей.
Що ж стоїш ти і ждеш? До човна поспішай!
Тебе кличе Харон, —
Не затримуй йому переправи.
Обвивають Радника стрічками.

Радник

630 І як мені таку образу стерпіти?
От бачить Зевс, — до ради попрямую я, —
Хай всі побачать, що зі мною зроблено.

Лісістрата

Не любо, що тебе ми не оплакали?
Та постривай, на третій день ранесенько
Ми поминки тобі потрібні справимо!
Всі виходять.

ПАРАБАСА

Хор стариків

ОДА І

Нам не слід без діла спати — громадяни вільні ми.

Приготуймося, мужчини, до нелегкої борні.

Пахне тут більшим злом,

Гірших слід ждати справ,

640 Ніж здавалося раніш.

Гіппієву тиранію відчуваю ясно я,

Ой, боюсь, надійшли

Від лаконян сюди,

За намовою Клісфена, злоумисливі мужі

І жінок, богам огидних, встигли хитрістю підбить

Вкрасти нашу казну!

Чим же я без платні

Відтепер проживу?

Провідця стариків

ЕПІРРЕМА І

Жах який! Жінки безтямні мають вчити громадян,

650 Про щити і мідну зброю щось базікають вони, [346]

Ще й беруться нас мирити із лаконськими людьми!

А їм вірити — що вовку, як роззявить пащу він.

Громадяни! Тиранії проти нас плететься сіть.

Та не дам тирану мною керувати — вбережусь.

Гострий меч під віттям мирта я носитиму весь час,

З зброєю на ринок вийду, наче Арістогітон.

Поруч з ним я гідний стати, —

бо презлющій бабі цій,

Що й богам вже остогидла, дати в зуби хочу я.

Зчиняється бійка.

Хор жінок

АНТОДАІ

Отепер і мати дома не пізнає вже тебе.

660 Відкладім, бабуні милі, і своє одіння ми.

Вам тепер мовлю я,

Рать старих громадян,

В честь країни батьків,

Що у радості і щасті змалку виховала нас,

Літ семи я була —

Вже носила я шерсть,

В десять років я молола для владичиці зерно,

Вся в червоному, в Бравроні за ведмедицю була.
Ставши красним дівчам,
670 У коші над чолом
Грона смокв я несла.

Провідця жінок

АНТЕПІРРЕМА I

Як порадою державі можу я допомогти, —
Хоч я й жінкою родилась, не гордуйте мною ви.
Адже й я у спільну справу
вклад свій кращий принесла, —
Наче неба дар прекрасний, я синів вам оддаю.
Ви ж, старі і жалюгідні, що даєте місту ви?
Кажуть, ви перевели вже прадідів мідійський скарб,
А самі й податків навіть у скарбницю не внесли.
Ще дождемо, доведете до загибелі ви нас!
Ще ви смієте щось мимрити? Як зачепить хто мене,
Цим нестоптаним котурном так і дам у зуби я.
Знову бійка. [347]

Хор стариків

ОДА 11

Ну, хіба ж це не лихе насильство?
І щодалі їх зухвалість більшає, як видно.
Боронитися нам треба, поки ми в крижах міцні.
Скиньмо ж нашу одіж рабську, хай мужами від мужів
Пахне прямо — прикриватись годі фіговим листком!
Виступайте ж, вовконогі, —
Як в Ліпсідрій мчали ми,
Киньмось так і нині в бій!

690 Час-бо нам помолодіти, знову тіло окрилить

І стряхнути геть одряхлість

Із старих костей своїх.

Провідця стариків

ЕПІРРЕМА II

Якщо ми їм піддамося, як дамо лиш палець їм,
То руками і ногами в нас учепляться вони.
Кораблі вони збудують і в морський похід на нас
Попливуть, немов ефеська Артемісія колись.
А як ні — на конях прийдуть, —
хто опише коней цих,
Хто вправніший в гонах кінських,
як не вершниці-жінки,

Що із сідел не зсковзають! Амазонок пригадай,
700 Що мужів воюють кінно, як Мікон їх змалював.
Ех, найкраще б розложити тут їх покотом усіх
І загнати наші свердла в це трухляве колоддя!
Починається гра.

Хор жінок

АНТОДА II

Будеш злить — клянусь богами,
Вепра нашої відваги я спущу на тебе
І задам такого чосу, що гукатимеш сусід.
Скиньмо й ми, жінки, одіння, — хай запахне і від нас
Жінкою, що з люті й сказу ладна гризти і кусать.
Хто торкнеть мене посміє, —
Не вгризе ні часнику,
710 Ані чорних квасолин.
Скажеш слово ти лихее, — вся я жовчю аж киплю!
І, мов жук в орла старого, в тебе кігтями вчеплюсь. [348]

Провідця жінок

АНТЕПІРРЕМА II

Зовсім вас я не боюся! Таж зі мною Лампіто
Й благородна Ісменія, юна подруга із Фів.
В тебе ж сил не видно збройних.
Хоч сім раз ти їх скликай —
Не діждеш нікого, всім-бо ти сусідам остогид!
А як вчора в честь Гекати мала свято справить я
Й від сусідів запросити в товариство для дітей
720 Милу й лагідну дитину, — беотійського угра:
"Ні, не можна, — ви сказали, — так ухвалено всіма".
Та відвикнете ви скоро від усіх таких ухвал,
Тільки візьмемо за барки та скрутнемо в'язи вам.
Гра.

ЕПІСОДІЙ ДРУГИЙ

Лісістрата виходить з брами.

Провідця жінок

О провіднице наших постанов і дій,
Чому виходиш з дому ти засмучена?

Лісістрата

Від ваших дій і розуму жіночого
Я місця не наводжу, все журюся я.

Провідця жінок

Що ти сказала, що?

Лісістрата

Ах, правду, правду лиш!

Провідця жінок

Що ж трапилось? Скажи одверто подругам!

730 Казати сором, а ще тяжче змовчати.

Провідця жінок

Та говори, нещастя не ховай від нас.

Лісістрата

Горять жінки жагою — ось вам коротко. [349]

Провідця жінок

О Зевсе!

Лісістрата

Чого волаєш Зевса? Ах, що є, то є!

Я вже не знаю, як надалі стримувать

їх від мужчин, — тікають та ховаються.

Одну ледь відтягла я від проламини

В тім мурі, що хистить печеру Панову,

По линві інша спритно вже спускалася,

А та переметнулась; та — горобчиком

740 Перелетить до Орсілоха зважилась, —

її за коси вчора ледь я втримала.

Щоб їм додому повернутись, приводів

Вони знаходять безліч. Ось іде одна.

Гей, ти, куди побігла?

З брами виходять кілька жінок.

Одна з жінок

Я додому йду.

Удома шерсть мілетську залишила я, —

Чи не поточить міль її?

Лісістрата

Яка там міль!

Іди назад!

Жінка

Вернуся миттю я, клянусь!

Лише на ліжку поваляю трошечки...

Лісістрата

Не поваляєш! І не підеш зовсім ти!

Жінка

750 То шерсть моя пропала?

Лісістрата

Так і треба їй.

Друга жінка

Ой лишенько, ой лихо! Льон нечесаний

Я залишила дома! [350]

Лісістрата

От іще одна

Спішить додому — треба їй чесати льон.

Назад! Вертайсь!

Друга жінка

Клянуся Світлоносною, —

Я тільки трохи почешу й назад вернусь!

Лісістрата

Ні, не почешеш! Лиш одній почати дай, —

Тоді і кожній жінці теж захочеться.

Третя жінка

Затримай роди, породіль владичице,

Щоб я дійшла до місця відповідного.

Лісістрата

760 Ти що верзеш?

Третя жінка

От зараз я родитиму.

Лісістрата

Та не була ще вчора ти вагітною!

Третя жінка

А нині... Лісістрато, відпусти мене

Мерщій до повитухи!

Лісістрата

Ну, й речиста ти!

Це що тверде у тебе?

Третя жінка

Та хлоп'я, либонь!

Лісістрата

Не те, клянусь Кіпрідою! Неначе мідь,

Видзвонює. От зараз ми побачимо.

(Обмацує її).

Ганьба! Шолом священний ти пристроїла

Й вагітна, кажеш? [351]

Третя жінка

Та клянусь, вагітна я!

Лісістрата

Ну, а шолом для чого?

Третя жінка

Якби трапились

770 Пологи в місті, немовля родивши, я
В шолом поклала б, як в гніздо голубонька.

Лісістрата

Ото ще вигадала! Ясно, в чому річ!

Лишайся ж тут на день родин шоломових.

Виходять ще жінки.

Четверта жінка

Не згодна більше спати я в Акрополі

З часу, як змій на варті я побачила.

П'ята жінка

А я, нещасна, від сичів загину тут,

Весь час квилять і стогнуть, — не засну ніяк.

Лісістрата

От навіжені! Годі вам дурить мене!

Вам без мужів сутужно? А вони без вас

780 не ТуЖать? о, напевно не солодкі їм

Самотні ночі! Потерпіть же, любоньки!

Часину коротеньку ще протримайтесь!

Оракул обіцяє перемогу нам,

Якщо не забунтуєм, — так віщує він.

Одна з жінок

Скажи нам, що говорить він.

Лісістрата

Та змовкніть же!

"В день, як усі ластівки позлітаються

в місце єдине

Й одудів хіть обминувши,

їх сласних обіймів уникнуть, —

Спокій од злигоднів дасть

і зробить їх вищими з нижчих

Зевс— громовержець!.." [352]

Одна з жінок

То зверху лежать нам тепер доведеться!

Лісістрата

790 "...3. дня ж, як на крилах своїх

від священного храму в незгоді

Геть ластівки розлетяться,

за найпохитливішу птицю

Поміж пірнатими скрізь

вважатимуть їх по заслугі".

Одна з жінок
Все ясно, Зевсом свідчуся!
Лісістрата
О, боги всі!
Тож не розходьмось малодушно, подруги.
Вернімося в Акрополь. Адже соромно
Нам, любоньки, пророцтва не дотримати.
Лісістрата й жінки входять в Акрополь.
Хор стариків
ОДА
Хочу
Казку вам розповісти, — цю казку чув я
Ще малим хлоп'ятком.
Жив на світі молодий Меланіон.
800 Щоб уникнуть шлюбу, він в пустелю втік.
Ставши ловцем зайців,
Жив десь у горах він;
Сіті й мережі плів,
Другом собаку мав
Йи додому не вертався
Й нелюбові не зм'якшив.
Он як!
Так ненавидів жінок він, —
От і ми ніяк не менше,
810 В нас-бо, як в Меланіона,
Розум є.
Провідця стариків
Поцілуймося, стара! [353]
Провідин жінок
Чим цибулю ти вгризеш?
Провідця стариків
Ой, як дам ногою в бік!
Провідця жінок
Весь кущами ти обріс!
Провідця стариків
Був такий і Міронід —
Кострубатий і шорсткий,
Був грозою ворогів,
Наче Форміон наш.
Зчиняється бійка.
Хор жінок

АНТОДА

Хочу

820 Казку й я сказати

В відповідь на казку

Про Меланіона.

Жив собі Тімон, незлагідний, лихий,

Неприступний і колючий, мов реп'ях.

Виплід Ериній злих,

Злобний оцей Тімон

Геть від людей пішов,

Жити у нетрях став

І прокляв страшним прокльоном

830 Вас, огидливих мужчин.

Он як!

Так ненавидів він завжди

Чоловічий рід мерзенний,

А жіноцтву був найкращим

Другом він.

Провідця жінок

Хочеш, в зуби так і дам!

Провідця стариків

Ой, не треба, я боюсь!

Провідця жінок

Ой, як дам коліном в бік! [354]

Провідця стариків

І розкриєш хащу всю.

Провідця жінок

"їй Хоч стара я, а тобі

Не уздріти й волоска, —

Чисто виполото все,

Стліло від лампади.

Знову бійка.

ЕПІСОДІЙ ТРЕТІЙ

Входить Лісістрата.

Лісістрата

Сюди, сюди, до мене, всі жінки, біжіть

Швиденько!

Одна з жінок

Що за галас? Що там трапилось?

Лісістрата

Мужчина он, мужчина, мов скажений, мчить,

Охоплений шаленством Афродітиним.

Мірріна

О, Кіпру, Пафосу й Кіфери владарко,
На шлях оцей прямісінько скеруй його!

Одна з жінок

850 Д хт0 він де в|н?

Лісістрата

Біля храму Хлої вже!

Одна з жінок

Та ось він, Зевсом присягаюсь! Хто ж це, хто?

Лісістрата

Дивіться, не знайомий?

Мірріна

Свідчусь Зевсом я,

Впізнала: це ж мій чоловік, Кінесій то! [355]

Лісістрата

Ти знай своєї: розпали, підсмаж його,

Дратуй, кохай і не кохай улесливо,

Та пам'ятай, про що клялась над келихом.

Мірріна

Все знаю, не турбуйся.

Лісістрата

Ну, то я раніш

Його подратувати постараюся.

Ох, я ж його піджарю! Відійдіть-но всі.

Жінки ховаються. Входять Кінесій і слуга з дитиною на руках.

Кінесій

860 Ой, лишенько, нещастя! Ой, судомить як!

Аж корчить — мов на колесі катуюся!

Лісістрата

Стій! Хто іде? Застава тут.

Кінесій

Хто ж, я іду.

Лісістрата

Мужчина?

Кінесій

Та мужчина.

Лісістрата

Забирайся геть!

Кінесій

Ти хто ж сама, що гониш?

Лісістрата

Тут на варті я.

Кінесій

Поклич Мірріну, задля всіх богів прошу.

Лісістрата

Покликати Мірріну? А ти хто ж такий? [356]

Кінесій

Кінесій, з Пеоніди, чоловік її.

Лісістрата

Добридень, друже! Чули в нас ім'я твоє!

Не невідомий і не безіменний ти!

870 в своїй ти дружини на устах весь час!

Чи їсть яйце, чи яблуко — "Кінесію,

Здоров будь!" — завжди скаже.

Кінесій

О, хвала богам!

Лісістрата

Клянуся Афродітою! А зайде річ

Про вас, мужчин, то зразу ж і вона додасть:

"Щенята всі проти мого Кінесія!"

Кінесій

Кликни ж її.

Лісістрата

Отож-бо! Що ж даси мені?

Кінесій

Клянуся Зевсом, все, чого б воліла ти.

Одно ось маю, — те, що маю, й дам тобі.

Лісістрата

То я піду й покличу!

(Виходить).

Кінесій

(сам)

Швидше клич її!

880 З дня, як із дому жінка утекла моя,

В житті не мав я радості ніякої.

Нелюбо й в дім заходить. Весь він пустою

Для мене став. Я навіть в їжі радості

Не відчуваю, — наче пень стою весь час.

Мірріна

(з муру)

Люблю його, кохаю! Та не прагне він

Мого кохання. Краще і не клич мене! [357]

Кінесій

Що робиш там, Міррінко солодесенька?

Виходь сюди!

Мірріна

Ні, ні, клянуся Зевсом, ні!

Кінесій

Не вийдеш ти, Мірріно, і на заклик мій?

Мірріна

890 Тобі я непотрібна, нащо ж кликати?

Кінесій

Як — непотрібна? Я ж без тебе сам не свій!

Мірріна

Піду я.

Кінесій

Не мене, то хоч дитини вже

Послухай. Клич же, синку, нашу матінку!

(Зміненим голосом).

Ой мамо, мамо, мамонько!

(Продовжує).

Невже тобі не шкода? Це ж дитя твоє,

Вже шостий день не мите й не годоване.

Мірріна

Мені-то шкода! Та ось татку байдуже

До нього.

Кінесій

Йди ж, чудна, візьми дитя своє.

Мірріна

(виходить з брами)

О, муки материнські! Йду, не витерплю!

Кінесій

900 Тепер вона здається і молодшою,

Як гляну я, і набагато кращою.

А що копилить губи і хизується,

То тим жагу шалену лиш роздразнює. [358]

Мірріна

Дитятко найсолодше злого батенька!

Ну, дай же мамі хоч поцілувать тебе.

Кінесій

Дурненька, що ти робиш? Нащо слухаєш

Отих жінок? Таж і мене катуєш ти

Й себе мордуєш.

(Хоче її обійняти).

Мірріна

Волі не давай рукам!

Кінесій

А дома рукоділля хай лишається

910 Напризволяще?

Мірріна

А мені це байдуже!

Кінесій

Як, байдуже, що кури порозтаскують

Все прядиво у тебе?

Мірріна

Далебі, що так!

Кінесій

Та й Афродіти вже ти не вшановуєш

Давненько. Не пора б тобі вернутися?

Мірріна

Зевс бачить, не вернуся, як не змінитесь

І воювать не скінчите.

Кінесій

То, може, ми

Це й зробимо.

Мірріна

То, може, й ми тоді

Повернемось. А зараз неможливо це. [359]

Кінесій

Ну, то полеж зі мною хоч хвилиночку!

Мірріна

920 Ні, ні! Хоч не сказати, як люблю тебе.

Кінесій

Ти любиш? Ну, то ляжмо тут, Міррінонько!

Мірріна

Який смішний ти! Тут, перед дитиною?

Кінесій

О Зевс! Манес, додому віднеси дитя.

Слуга відносить дитину додому.

От бачиш, люба, вже його й немає тут.

Ну, ляжемо?

Мірріна

Та де ж нам, бідолашний мій,

Лягти?

Кінесій

В печері Пановій, чудово там.

Мірріна

Та як вернусь в Акрополь я нечистою?

Кінесій

Чудово у Клепсідрі ти помиєшся.

Мірріна

А цим, на лихо, клятви не порушу я?

Кінесій

930 Весь гріх — на мене! Не турбуйся клятвою!

Мірріна

То принесу рядно я.

Кінесій

Та навіщо це?

Гаразд і так. [360]

Мірріна

Ні, свідчусь Аполлоном я, —

Не допущу, щоб просто на землі ти ліг.

(Втікає).

Кінесій

Мене дружина любить — це без сумніву.

Мірріна

(вертається)

Ось на, лягай, і я вже роздягаюся.

Але стривай-но! Ще ж потрібна мата нам.

Кінесій

Ще й мата? Нащо?

Мірріна

Свідчусь Артемідой, —

Бо ж твердо на ряднині.

Кінесій

Поцілуй мене.

Мірріна

Ну ось!

(Цілує і втікає).

Кінесій

Ой, смачно як! Вертайся ж, серденько!

Мірріна

(вертається з матою)

940 Ну, ось і мата! Ляжмо — роздягаюсь я.

Але стривай-но! Та немає ж подушки!

Кінесій

Не треба!

Мірріна

А мені потрібно, свідок Зевс!

(Втікає).

Кінесій

(сам)

Немов Геракла, нас шанують, друже мій! [361]

Мірріна

(вертається)

Ось, підведись-но трохи. Чи готове все?

Кінесій

Готове все. Мерщій, моє ти золотко!

Мірріна

От розв'яжу лиш пояс. Пам'ятай тепер,

Щодо замирення не обмани мене!

Кінесій

Хай краще згину, бачить бог!

(Намагається її обняти, вона пручається).

Мірріна

А вкритись чим?

Кінесій

Не треба, свідок Зевс! Тебе лиш прагну я!

Мірріна

950 Стривай, устигнеш! Повернись швиденько я.

(Втікає знов).

Кінесій

(сам)

Ця жінка вб'є мене своїми ковдрами!

Мірріна

(вертається)

Ну, встань-но!

Кінесій

Встав уже, давно готовий я.

Мірріна

Олією натремось, хоч?

Кінесій

Ні, свідок Феб!

Мірріна

А я — Кіпріда свідок — все ж натру тебе!

(Втікає). [362]

Кінесій

(сам)

Зевс владар! Хай олію розіллє вона!

Мірріна

(вертається)

Простягуй руку і бери, — це добра мазь.

Кінесій

От свідок Феб, не до вподоби мазь мені!

Чим хочеш, тільки не весіллям тхне вона.

Мірріна

Ой лишенько! Та це ж олія репсова!

Кінесій

960 Ну, й добре! От чудна ти!

Мірріна

Не кажи дурниць!

(Втікає).

Кінесій

Будь проклят, хто олію бити перший став!

Мірріна

(вертається)

Ось на, візьми цей слоїк!

Кінесій

В мене інший є.

Лягаймо ж, невгамовна, й не носи вже більш

Нічого.

Мірріна

Артеміда свідок — годі вже!

От роззуваюсь. Ти ж за мир камінчиком

Проголосуєш, любий?

Кінесій

Обіцяю, так!

(Хоче обійняти Мірріну, вона виривається й тікає).

Пропав я! Жінка геть мене замучила!

Аж до живого допекла й тікає десь! [363]

Як же стерпіти це? І кого покохать?

970 Наймиліша з усіх обманула мене.

Як без неї мале немовля годувать?

Де ти, мій Кіналоп?

Біжи наймати мамку!

Хор стариків

Ой, і важко тобі в цій жахливій біді!
Як з обману твоя гірко мліє душа!
Леле, як я тобі співчую!
І чиї печінки цей би стерпіли біль,
Чиє серце тверде і незламна душа,
Чиї стегна тугі, чий пружистий хребет
980 І крижі, що тремтять
В напрузі до світанку?
Кінесій
(корчиться на подушках)
Ой, судомить же як! Вже несила, о Зевс!
Хор стариків
Хто ж це кривду таку заподіяв тобі?
Все вона — найгидкіша, мерзенна, бридка!
Кінесій
Свідок Зевс — найсолодша, принадна, п'янка!
Хор стариків
Найсолодша? Авжеж! Ні, гидка та й гидка!
Найогидніша — Зевсе! о Зевс!
Мов стеблину суху, вихром бурі-грози,
Ураганом її аж до хмар піднеси,
990 Буйним смерчем в шалену крутінь закрути,
Приголомш її геть, а тоді відпусти,
Щоб із розмаху впала на землю вона
І наскочила враз
На пружистий рожен до мужчини.
ЕПІСОДІЙ ЧЕТВЕРТИЙ
Виходить спартанський вісник, весь запилений.
Вісник
А де тут рада старшини афінської?
І де притани? Новина важлива є. [364]
Афінянин
(виходить)
А ти хто? Чоловік чи хмара куряви?
Вісник
Клянусь тобі, молодче, Зевсом, — вісник я!
Із Спарти я прийшов — про мир домовитись.
Афінянин
юоо Тому-то списа під пахвою ти приніс?
Вісник
Та ні-бо, Зевсом свідчусь!

Афінянин

Що ж ти крутишся?

Ще й плащ нап'яв? Чи не обсіли опухи
З дороги?

Вісник

Ну, й причепа ж ти! О Касторе!

Афінянин

А що це настовбурчилось, негіднику?

Вісник

Нічого, Зевсом свідчусь! От дурниці ще!

Афінянин

А це ж у тебе що?

(Обмацує).

Вісник

Лаконське берло то.

Афінянин

Таке лаконське берло і у мене є!

Ну, а тепер розповідай по правді все,

Як вам ведеться нині в Лакедемоні?

Вісник

1010 Повстав весь Лакедемон, і союзники

Всі піднялися, — не стає лиш цебрика! [365]

Афінянин

Хто ж винен, що таке вам лихо випало?

Не Пан?

Вісник

Ні, Лампіто розпочала усе.

За нею, гей би на однім налигачі,

Усі по цілій Спарті поклялись жінки

Не допускать чоловіків до лон своїх.

Афінянин

Ну, й що ж ви?

Вісник

Важко, що й казать. Блукаємо,

Мов з ліхтарем по місту, спотикаючись.

Жінки ж наклали на свої смоковниці

1020 Печать мовчання, поки договору в нас

Не буде про замирення з Елладою.

Афінянин

Так он що! То по всій країні змовились

Про це жінки. Тепер я розумію все!

Скажи у Спарті, хай уповноважених
Сюди негайно для переговорів шлють,
Я ж в раді чоловічу поясню біду
Й послів од нас обрати вимагатиму.

Вісник

Лечу на крилах. Це розумно мовив ти.

Обидва виходять.

Провідця стариків

Ой, чи є в цілому світі звір, страшніший за жінок?

1030 не такий вогонь нещадний, не така зухвала рись!

Провідця жінок

Отому ж бо ти зі мною заповзявся воювать.

А могли б ми, бідолахо, в нерушій дружбі жить!

Провідця стариків

Ні, повік не перестану я ненавидіть жінок! [366]

Провідця жінок

Це вже як ти схочеш! Тільки голим бачити тебе

Я не можу. Глянь, із тебе всі сміються навкруги!

Підійду ось і накину цю одежину тобі.

Гра.

Провідця стариків

Непогано ти вчинила, присягнув би й Зевсом я!

Тож у запалі і гніві з себе скинув я її.

Провідця жінок

От тепер ти як мужчина. Не сміється вже ніхто.

1040 д якби ти не дражнив нас, то із ока я твого

Звіра витягла б лихого, що і зараз там сидить.

Провідця стариків

От чого мені свербіло! На, візьми вже перстень цей.

Витягни із ока звіра й покажи мені, чого

Досі так, клянуся Зевсом, в оці різало мені.

Провідця жінок

Та зроблю вже, хоч мужчина нелюб'язний з тебе був.

Гра.

Це так звір, о Зевс великий! Глянь, який там був
комар!

Бачиш? Ціле комарище з Трикоріфських драговин.

Провідця стариків

Зевс нам свідок, от спасибі! Ну й копав криницю він!

От і зараз ще струмками сльози ллються із очей.

Провідця жінок

1050 Дай тобі я витру сльози, хоч і був сердитий ти,
Й поцілую.

Провідця стариків

Не цілуй лиш!

Провідця жінок

Поцілую — хоч-не-хоч! [367]

Провідця стариків

Не чіпай мене невчасно! Ну й лукаві зроду ви!

Дуже мудро і правдиво каже приказка про вас:

"Ох, із ними нам пропасти, і без них ми пропадем!"

Провідця жінок

Та вже час нам помиритись, і ніколи відтепер

Ми ні вам не зробим лиха, ні зазнаємо від вас.

Отже, станьмо всі до гурту і новий почнімо спів!

Хори поєднуються.

Перша половина хору

ОДА

Годі нам ворогувати!

Хай ніхто не скаже злого

1060 ні Про Кого з громадян.

Будьмо ж ми щирі всі

В слові і ділах своїх.

Досить вже лиха нам

І без того випало.

Хай же всяк скаже нам,

Чоловік, чи жінка то,

Чи не хочете ви грошей —

Міни зо дві або зо три,

А то й більше?

1070 Гаманці у нас важкі!

І коли настане мир,

То ніхто про ці борги

Не згадає

І не правитиме з вас.

Друга половина хору

АНТОДА

Ми знайомих із Каріста

Дожидаємо на учту, —

Любих, дорогих гостей.

Є з бобів каша в нас,

Є свіженьке поросся, —

1080 І смачне, і стравне,
Тільки-но заколоте.
Йдіть до нас всі гуртом,
До господи просимо!
Вранці вимившись у бані, [368]
Заберіть дітей з собою

І приходьте!
У покої зразу йдіть
Прямо, не питаючи,
Розташовуйтесь як дома,
1090 Мов за вами

Двері скрізь замикані.
Провідця хору
Глянь, од Спарти посли по дорозі бредуть,
довгі бороди низько волочать,
А між стегон у них — так, немов частокіл,
хоч свиней заганяй в ту кошару.

ЕПІСОДІЙ П'ЯТИЙ

Входять спартанці.
Привіт вам, громадяни Лакедемона!
Розкажіть, з чим нині ви прийшли до нас?
Спартанський посол
Та що вже тут багато вам розказувать!
Чого прийшли ми — і самі ви бачите.

Провідця хору
Ой-ой! Понабрюкали страшно жили всі,
Й запалення, здається, ще погіршало.

Спартанський посол
1100 Жахливо, що й казати! Хоч би швидше нам
Знайти того, хто може повернути мир!

Провідця хору
Ідуть сюди й тутешні, бачу, жителі,
Немов борці — в накидках, що при поясі
Чогось понадимались. Отже, й хворість їх,
Мабуть, чи не з причини гімнастичної.

Входять афіняни.
Афінський посол
Де Лісістрата, чи хто-небудь скаже нам?
Ось ми, мужчини, — отакі, як бачите. [369]

Провідця хору
І тут ознаки всі тієї ж хворості.

Не корчить вас під ранок, не судомить вас?
Афінський посол
1110 Клянуся Зевсом, знемоглись до краю ми!
Якщо про мир ми швидко не домовимось,
То і самого намнемо Клісфена ми.
Провідця хору
То схаменіться, хоч плащем прикрийтеся,
Щоб часом хто, мов Гермю, не зневажив вас.
Афінський посол
А й справді, Зевс нам свідок!
Спартанський посол
Діоскурами
Клянуся, ми уже прикрилися.
Одні й другі прикриваються.
Афінський посол
Привіт, лаконці! Біль страшний ми терпимо.
Спартанський посол
Страшенно й нам болить, мої лебедики!
Не знаю, як ті опухи й показувать.
Афінський посол
і по Розкажуть ж, лаконці, нам по щирості,
Чого сюди прийшли ви.
Спартанський посол
Домовлятися
Про мир.
Афінський посол
Гаразд. Для цього й ми прийшли сюди.
Чому ж нам Лісістрату не покликати?
Вона одна зуміє помирить нас.
Спартанський посол
То кличте ж Лісістрату, задля всіх богів! [370]
Афінський посол
Здається, й кликати її нема чого.
Вона вже нас почула і сама іде.
З брами виходить під музику Лісістрата.
Провідця хору
Будь щаслива, з усіх наймужніша жінок!
Покажи нам, що ти незвичайна,
Благородна і лагідна, скромна й тверда,
і досвідчена, й мудра, й ласкава.
1130 Мов захоплені колесом чарів твоїх,

полководці всієї Еллади

Позбирались до тебе і скруту свою
розв'язати тобі доручають.

Лісістрата

Ну, що ж, це справа не важка, якщо вони
Це терплять тільки від палкої пристрасті.

Побачим зараз. О, прилинь, Замирення!

З'являється Німфа Замирення.

Дай спершу руку ти лакедемонянам,

Не силоміць веди їх, не нахабою,

Як то дурні мужчини з нами діяли,

А як жінки — пристойно, тихо й лагідно.

А не дадуть руки — хапай за стегна їх.

1140 Ось так! Тепер афінян приведи сюди!

Веди за те їх, що вони дадуть тобі.

Підходьте ближче, всі лакедемоняни!

І ви усі! І слів моїх послухайте.

Хоч жінка я, а маю досить розуму.

Чимало знань корисних я засвоїла:

Від старших, від батьків, багато чула я,

Проте від них лихого не навчилася.

За руки взявши, хочу вас полати

І справедливо. З одного-бо келиха,

1150 Як рідні, зрощуєте ви жертovníки

Іу Піто, і в Пілах, і в Олімпії,

Й багато де — чи варто перелічувать?

І на очах у зловорожих варварів

Ви і міста, й людей Еллади губите.

Оце одно, що мала вам сказати я.

Афінянин

(про себе)

Мене ж загублять кольки в підчеревині! [371]

Лісістрата

Тепер до вас, лаконці, я звертаюся!

Забули ви, як Періклід-лаконянин

Шукав у вівтарях афінських захисту,

1160 Блідий, як віск, хоч в пурпурному одязі,

Й благав підмоги. Встала-бо Мессена вся,

Ще й землетрусом покарав вас бог тоді.

Та воїв збройних аж чотири тисячі

Привів наш Кімон в Спарту й врятував її.

А ви, заживши від афінян помочі,
їх землю після того ще й плюндруєте!

Афінянин

Чи це ж не кривда, Лісістрато, — свідок Зевс?

Лаконянин

Та кривда ж.

(Про себе).

Клуби ж в неї — красота одна!

Лісістрата

А вам, гадали, я спущу, афіняни?

1170 Забули ви, що скніли в руб'ї рабському,

Як в поміч вам лаконські стали списники,

Й багато фессалійських воїв знищили,

Й багато вбили Гіппія прибічників?

В той час в союзі з вами лиш вони були,

Й вас визволили, й замість руб'я рабського

Вернули громадянський плащ народові.

Лаконянин

(про себе)

Я жінки ще не бачив розумнішої!

Афінянин

(теж)

Я ж кращої не бачив лона лінії!

Лісістрата

Чому ж, колишню згоду забуваючи,

1180 Гризетесь ви і чвар не припиняєте?

Чому не миритесь? Що заважає вам? [372]

Лаконянин

І ми бажаєм миру, лиш околицю

Верніть.

Лісістрата

Яку околицю?

Лаконянин

У Піли вхід.

Давно вже там ми побувати прагнемо.

Афінянин

Клянуся Посейдоном, не дамо ми Піл!

Лісістрата

Віддайте-бо!

Афінянин

А нам куди ж податися?

Лісістрата

Просіть натомість іншої місцевості.

Афінянин

Ну, що ж, тоді віддайте нам... те, як його?

Раніш Ехінську бухту і Малійський мис,
1190 А потім і Мегарські доли й пагорби.

Лаконянин

Не все зараз! Клянусь богами, любий мій!

Лісістрата

Та не сваріться за якісь там пагорби!

Афінянин

А я вже б одіж скинув і орав би лан!

Лаконянин

А я, бігме, раніш його угноїв би.

Лісістрата

От помиріться, то й за рало візьметесь.

Як так, то починаймо вже нараду ми

І запросім на неї і союзників. [373]

Афінянин

Куди їх? І без них ми твердо встоїмо.

А чи того ж не прагнуть і союзники

1200 Весь час?

Лаконянин

Ще й як, клянуся Діоскурами!

Афінянин

Так само карістійці, от вам свідок Зевс!

Лісістрата

Ну, от і добре! Йдіть же і очистіться.

Тоді до міста ми, жінки, запросим вас

І тим, що є в коморах, почастиємо.

Взаємну там дасте ви клятву вірності,

А. потім кожен візьме знов жону свою

Й додому піде.

Афінянин

Ну, то швидше йдім уже.

Лаконянин

Веди сама нас.

Афінянин

Свідок Зевс, мерщій веди!

Виходять.

Перша половина хору

ОДА

Килими в нас кольорові,
1210 Золоті вбрання чудові,
І серпанки є у нас —
Та не жаль їх для вас!
Заберіть їх для дітей.
Хай вдягне їх дочка,
В свято кошик несучи.
Все для вас, все дамо!
Вибирайте з тих скарбів,
Що лежать у скринях наших.
З воску ярого печаті
1220 и Позривайте
Й, наче сміття, киньте геть! [374]
Що знайдете — ваше все!
Та нічого той не вгледить,
В кого око
Не зіркіше за моє!
Друга половина хору

АНТОДА

В кого хліба вже немає,
В домі ж — челяді багато
І малесеньких діток,
Хай пшениці для них
1230 В мене лантух візьме він.
Досить гарнця муки,
Щоб спекти їм паляниць.
Йдіть сюди, бідняки,
Всі, хто хоче, сміло йдіть!
Із мішками, із саквами
Поспішайте по пшеницю, —
Вщерть зерна вам
Повсипає мій Манес.
Тільки, прошу, до дверей
1240 Ви і близько не підходьте, —
Стережіться
Пса лихого на цепу.
Танці хору.
ЕКСОД
Афінянин
(виходить з факелом)

Гей, відчиняйте двері! Відступіться всі!
Чого тут поставали? Може, факелом
Вас підсмажить? От мугирі нетесані!
Провідця стариків

Я б не робив так. Та якщо потрібно це,
Щоб догодить вам, — можна перетерпіти.

Провідця жінок
Готові й ми з тобою перетерпіти.
Продовжують танцювати. [375]

Афінянин
Геть, геть! А то по косах всі заплачете!
1250 Геть, геть з дороги! Щоб лакедемоняни
Могли спокійно вийти, пообідавши.

Виходить група афінян.

Другий афінянин
Ні, я такого ще не бачив бенкету!
Й які були люб'язні ті лаконяни!
А ми були при чарці найдотепніші.

Третій афінянин
Отож-бо, а тверезі — не догадливі.
Якби мене афіняни послушали,
Були б весь час в переговорах п'яними,
А то тверезі в Спарту ми приходимо
Та й виглядаєм, як би погуляти нам.
і260 Тор^ щО нам говорять, ми не слухаєм,
Чого ж не кажуть, те ми запідозрюєм,
Чого і не бувало, сповіщаємо.

Тепер — все добре. Хай про Теламона спів
Почавши, Клітагорою закінчують, —
Ми схвалимо, ще й клятвою підтвердимо.

Другий афінянин
(до хору)

Та ось вони вже знову повертаються
Сюди. Чи не пішли б ви геть, негідники?

Третій афінянин
Клянуся Зевсом — гості повиходили!
Виходять спартанці в супроводі флейтистів.

Спартанець
(до флейтиста)

Візьми-но флейту і заграй нам, друже мій,
1270 Я ж потанцюю й заспіваю весело

Про нас і про афінян пісню злагоди.

Афінянин

В ім'я богів, бери свою сопілочку, —

Як любо всіх вас бачити за танцями! [376]

Спартанень

(співає і танцює)

Розбуди в нас,

О Мнемосіно,

Пам'ять днів молодих,

Днів, коли й афінян в битвах

Бачив я поруч.

Артемісія води вітали

і280 Мить славетну,

Як ми мідян гнали.

Пам'ятаю, Леонід

В бій повів нас, наче вепрів,

Що нагостили ікла страшні.

Потом

Пінилися лица бійців,

І піною вкривалися коліна.

А було ж там стільки персів,

Як піску морського!

1290 О Артемідо сільська, о мисливице, —

Злинь до нас, діво лісів!

Згоди жаданої, миру всечасного,

Дружби між нами повік нерушимої

Радість подай нам щедрю!

Хай назавжди лисяче лукавство

Відтепер усі забудем ми!

Прилинь же, прилинь-бо,

Діво-мисливице!

Входять Л ісістрата і жінки.

Лісістрата

Тепер, коли щасливо все скінчилося,

1300 Беріть, лаконяни, своїх жінок, а ви —

Своїх! Підійде кожен хай до жінки муж,

Жона — до мужа. А тепер на radoщах

Богів танком прославмо й стережімося,

Щоб на майбутнє більше не грішити нам.

Хор афінян співає і танцює.

З співом танцюйте,

Харіт закликаючи,
Кличте прекрасну до нас Артемиду!
Ласку вславляйте ясну хороводця Іея,
Славте владику Нісійського,
1310 Вакха, що гронами буйних Менад обдаровує, [377]
Кличте і Зевса, громів повелителя,
З ним і дружину прославлену,
Всі божества закликайте, — хай свідками
Будуть вони, незабутливі,
Нашого миру і щирої злагоди,
Нам від Кіпріди дарованих!
Ала-ла-ла! Іе! Пеан!
Скачіть усі! Іе!
Славте звиягу! Іе!
1320 Евой, евой! Ева, ева!
Лісістрата
Про лад новий нової й ви заспівайте!
Хор лакедемонян
(співає й танцює)
О, зійди з Тайгета чарівного,
Злинь до нас, о музо лаконійська!
Прослав Аміклейського бога,
Владичицю в мідному храмі
І Тіндарідів ясних —
В танці при хвилях Еврота.
Крутіться жваво, весело стрибайте!
Ми Спарту прославляєм!
1330 Наші співи й тупіт дружний — все на честь богів.
Над Евротом хороводи хлопців і дівчат, —
Жваво стрибають вони гуртом,
Аж пил здіймають.
Коси мелькають, наче в вакханок,
Що скачуть з тірсами в руках.
Вродлива донька Леди
В тім хороводі на чолі.
Вквітчайте коси квітами і тупотіть жвавніше,
Мов стадо оленів! Плещіть всі дружно у долоні!
1340 Богиню в міднім капищі вславляйте переможну!

ЛІСІСТРАТА

Ця комедія була поставлена на Ленеях 411 р. до н. є. під ім'ям Каллістрата. Як в

"Ахарнянах" і "Мирі", Арістофан відстоює в "Лісістраті" ідею миру, вкрай необхідного афінянам після катастрофічного розгрому сицилійської експедиції в 413 р. до н. е. Тема миру подається тут у буфонно-комічній формі — "страйку" жінок, які відмовляють чоловікам у послуху і пестошах, щоб змусити їх припинити братовбивчу війну. Назва твору походить від головної дійової особи Лісістрати (досл. "та, що розбороняє війська" або "та, що припиняє походи"), яка піднімає жінок усієї Греції на боротьбу за мир. У композиційному відношенні "Лісістрата" — одна з найбільш досконалих комедій Арістофана.

44. "У жовтожарих платтях..." — Шафраново-жовтий колір був улюбленим кольором грецьких модниць.

45. Кіммерійський хітон — жіночий одяг з прозорого матеріалу.

[477]

81. У грецькому оригіналі спартанка Лампіто розмовляє на лаконському (дорійському) діалекті, який український перекладач передає деякими діалектно-стилістичними особливостями української мови.

83. У Стародавній Спарті звертали увагу не тільки на фізичне виховання чоловіків, а й жінок.

88-89. Мова йде про косметичні заходи беотянок.

139. "...Посейдон з човном його". — Мається на увазі міф про Посейдона і дочку царя Салмонея Тіро, яка, зійшовшись із богом морів у човні, народила двох синів.

173. Трієра — корабель з трьома ярусами весел.

184. Міська варта в Афінах складалася переважно з рабів скіфського походження, через те жінки доручають обов'язки по охороні порядку скіф'янці.

488. Пародіювання обряду військової присяги.

192. Жертву з нутрощів коня приносили Посейдонові; античний коментатор гадає, що жінки-змовниці наслідують приклад амазонок, які практикували присягу на нутрощах білого коня.

196. Фасійське вино — вино з острова Фасоса — вважалося одним з найкращих сортів вин.

202. Під жертвовним кабаном мається на увазі жбан з вином.

262. Йдеться про статую Афін, яку створив славетний Фідій.

270. Жінка Лікона — якась Родія, жінка великої краси, але поганої репутації. Нападали на неї й інші комедіографи, зокрема Евполід.

301. Лемнійський вогонь — вулкан на о. Лемносі (нині погаслий), в якому, за міфом, були розташовані кузні бога вогню Ге-феста.

315. Самоських полководців — стратегів, які взимку 412-411 р. до н. е. встановили на острові Самосі демократичну владу.

407 і далі. Радник вказує на те, що обговорення питання про експедицію на Сицилію супроводилось лиховісними прикметами: воно відбувалося під час свят Адоніса і Сабазія, культ яких був особливо поширений серед жінок.

417. Жовч Холозіга. — Демострат, який агітував за фатальний похід на Сицилію, походив з роду Бузігів. Арістофан перекичує його родове ім'я на Холозіг (ніби "Жовчний") для гри слів; грецьк. слово "холос" — "жовч", "злоба".

541. "А війна — чоловіча турбота" — крилата фраза, яка належить Гектору, герою Троянської війни ("Іліада", VI. 492).

585. Терей (див. Словник імен і назв) став синонімом дикості і жорстокості.

602. Далекозорий Арістофан радить надати політичні права метекам і союзникам, щоб згуртувати їх довкола Афін.

623 і далі. Медяник, пов'язка і вінок — атрибути похоронного обряду в античних греків. Медяник повинен був задобрити потворного [478] пса Кербера, що пильнував вхід до підземного царства, вінок символізував завершення життєвого шляху людини.

655 і далі. Пародія на улюблену в Афінах застольну пісню про Гармодія і Арістогітона, які з метою вбити тиранів Гіппія і Гіпарха принесли мечі на всенародне свято, заховавши їх під віття мірту.

665 і далі. Перелік свят, в яких брали участь афінські дівчата. Семирічні дівчатка допомагали старшим жінкам ткати для Афін шерстяний пеплос — розкішне вбрання (через те вони називалися арефори — "вовноносильниці"). Дівчата, яким сповнилося десять років під час свят на честь Артеміді в Бравроні, одягнені в яскраво-золотисті

хітони, зображали ведмедиць і молилися богині, щоб вона не гнівалася за те, що колись вбито її улюблену ведмедицю. Нарешті дівчата (т. зв. "канефори" — "кошиконосильниці") на врочистій процесії під час Панафінеїв несли на головах кошики. Саме вони увічнені на фризі Парфено-ну в Афінах.

677. Мідійський скарб предків — безсмертна слава, яку здобули греки в мідійських, тобто персидських війнах.

681. Котурни — взуття з товстою підошвою, яке носили трагічні актори античної Греції, щоб видаватися вищими на зріст.

712. Езопова байка про Жука. Див. "Мир", прим, до р. 130.

737. Печера Пана знаходилась на схилі Акрополя, недалеко від Пропілеїв.

745. Мілетська шерсть високо цінувалася в торгівлі.

758. Жінка звертається до опікунки породіль Іліфії з проханням затримати розродження; пологи на священному місці (тут — на Акрополі) вважалися оскверненням місць, присвячених богам.

767. Шолом священний — шолом богині Афіни.

774. За повір'ям, на Акрополі гніздилася священна змія Афіни, охоронниці міста. Побачити змію наяву чи уві сні означало, що людину спіткає лихо.

776. Сов (сичів) в Афінах було безліч; тому-то там виникла приказка: "Сову в Афіни нести" — тобто робити щось зайве.

786 і далі. Приклад одного з пророцтв, які поширювалися в роки Пелопоннеської війни.

850. Храм богині Деметри — Хлої стояв на південному схилі Акрополя.

928. Клепсідра — джерело в гроті Пана, яке тече ще й тепер.

955. Мається на увазі ароматична олія для косметичних цілей.

1006. Лаконське берло — рід шифрованого листа в Спарті (т. зв. скітала); лист писався на спіральню обмотаному довкола палиці реміні або пергаменті, а адресат прочитував його, відмотавши одержаний ремінь на палицю такої ж величини й товщини.

1114. Гермис — погруддя бога Гермеса, які стояли на перехрестях вулиць в Афінах. За декілька днів до відплиття афінських військових кораблів на Сицилію у 415 р. невідомі люди вночі порозбивали [479] їх. Одним з винуватців цього святотатства вважали Алквіада.

1150-1152. Лісістрата вказує на місцевості, які мають загально-грецьке патріотичне значення: Дельфи (Піфо) зі славнозвісним храмом і оракулом Аполлона, Фермопіли (Піли) — міжгір'я, уславлене героїчною смертю загону спартанців з Леонідом на чолі, і Олімпія, де відбувалися Олімпійські ігри.

1161 — 1165. Арістофан устами Лісістрати наводить приклади дружби афінян і спартанців. Згадується про відправлення з Афін загону гоплітів під керівництвом Кімона для придушення анти-спартанського повстання в Мессенії в 464-462 рр. до н. є. і про допомогу спартанців афінянам у скиненні тиранії Гіппія в 510 р. до н. є.

1278-1284. Згадуються спільні ратні подвиги афінян і спартанців у війні з персами, зокрема морська битва біля миса Ар-темісій на Евбеї і героїчна оборона Фермопіл у 480 р. до н. є.

1308. Іей — епітет Аполлона.

1325. Владичиця в мідному храмі — Афіна.

1336. Вродлива донька Леди — Єлена Прекрасна, через яку виникла Троянська війна.

1340. Вчені припускають, що кінець комедії не зберігся. Після виступу хору лакедемонян слід було чекати відповіді хору афінян або об'єднаного заключного хору.